

Huis van de Democratie

een visie

*Instituut voor Publiek en Politiek (IPP)
in samenwerking met Wim van der Weiden*

30 oktober 2007

Inhoud

	WOORD VOORAF	3
1.	WAAROM EEN HUIS VAN DE DEMOCRATIE?	4
2.	VOOR WIE?	5
3.	WAT GEBEURT ER?	7
4.	AANTALLEN	10
5.	DE OMGEVING	12
6.	HET GEBOUW	13
7.	DE LOCATIE	14
8.	KANSEN VOOR SYNERGIE	15
9.	ORGANISATIE	16
10.	KOSTEN	17
11.	VAN START	19
Bijlage 1	MENINGEN	21
Bijlage 2	IN HET BUITENLAND	23
Bijlage 3	BEZOEKERSSTROMEN IN DEN HAAG	25
Bijlage 4	GESPREEKSPARTNERS	26

Woord vooraf

Plannen voor een Huis van de Democratie in de buurt van het Binnenhof zijn al eerder gemaakt. De laatste jaren leek het voor de hand te liggen dit onder te brengen in een Centrum voor Geschiedenis en Democratie, later het Nationaal Historisch Museum. Nu dat in Arnhem wordt gevestigd, is er nog altijd behoefte aan een Huis van de Democratie in Den Haag: een instelling die de betrokkenheid bij democratie en rechtsstaat op een levendige en aansprekende manier kan vergroten. De minister-president heeft zich in de Tweede Kamer positief uitgelaten over het Huis van de Democratie en de Tweede Kamer heeft zich bij motie uitgesproken voor het doen opstellen van een plan van aanpak daarvoor. Naar aanleiding van de hernieuwde discussie hebben de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het College van B. en W. van Den Haag ons opdracht gegeven tot het schrijven van een visiedocument voor het Huis van de Democratie in Den Haag. De afgelopen weken zijn daarover gesprekken gevoerd met een groot aantal betrokkenen en belanghebbenden. Dit visiedocument is mede gebaseerd op deze gesprekken. Het is geen concept waarin details zijn uitgewerkt. Wel vormt het de basis voor politieke besluitvorming en verdere ontwikkeling van de plannen.

Nel van Dijk
Eddy Habben Jansen
Wim van der Weiden

30 oktober 2007

Over de auteurs

Nel van Dijk en Eddy Habben Jansen zijn respectievelijk directeur en adjunct-directeur van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP).
Wim van der Weiden is o.a. oud-directeur van Museon en van Naturalis.

1. Waarom een Huis van de Democratie?

Het onderzoek 'Jonge burgers en democratie', onlangs uitgevoerd in opdracht van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, laat zien dat kennis over en inzicht in democratie op tal van punten te wensen over laat. Afnemend vertrouwen in de democratie, politieke apathie, onwetendheid en desinteresse zijn de afgelopen jaren veel besproken thema's¹; politieke partijen hebben moeite met het vinden van voldoende kandidaten voor gemeenteraden. Tegelijkertijd beschikken we in het hart van onze democratie niet over de capaciteit om aan de bestaande vraag naar bezoeken en educatieve programma's te voldoen.

Er is geen indringender manier om mensen, en vooral jonge mensen, te betrekken bij representatieve democratie dan ze ter plekke te laten zien en te laten ervaren hoe politieke processen op verschillende niveaus werken. Democratie en rechtsstaat krijgen op verschillende manieren aandacht in het voortgezet onderwijs, onder andere binnen de vakken geschiedenis en maatschappijleer. Naast theorie is er beperkt ruimte voor praktijk. Zelf waarnemen en zelf ervaring opdoen dragen sterk bij aan begrip van en draagvlak voor onze democratie en rechtsstaat. Een bezoek aan een vergadering van de gemeenteraad, Provinciale Staten of de Tweede Kamer, een gesprek met een politicus, een wandeling door Den Haag en/of deelnemen aan een simulatiespel kunnen die functie vervullen. Het Huis van de Democratie wil bezoekers *al* deze intensieve ervaringen aanbieden. Het politieke centrum in Den Haag is daarvoor de locatie bij uitstek. Niet alleen zetelt daar de regering en zijn alle niveaus van onze representatieve democratie er te vinden (de gemeenteraad, Provinciale Staten, Eerste en Tweede Kamer en het bureau van het Europees Parlement), ook ben je er omringd door eeuwen Nederlandse politieke historie. Docenten brengen om die reden vaak zelf met hun leerlingen een bezoek aan Den Haag, als excursie bij het lesprogramma. Een Huis van de Democratie vult hier een leemte: er is geen instelling die voor zo'n bezoek een uitgebreid educatief programma aanbiedt.

De kern van het Huis van de Democratie is het bevorderen van belangstelling voor politiek, alsmede het vergroten van kennis over en inzicht in democratische besluitvorming in ons land door mensen naar het hart van de Nederlandse democratie te halen. Daar spreken zij met politici, bezoeken zij de gemeenteraad, Provinciale Staten, de Tweede Kamer, de Eerste Kamer of de Ridderzaal. Daar zien ze hoe beleid gemaakt wordt, hoe wetgeving tot stand komt en hoe bestuur en volksvertegenwoordiging zich tot elkaar verhouden. Wellicht kunnen zij een bezoek brengen aan de Raad van State, een ministerie, Nieuwspoort of het hoofdkwartier van een politieke partij.

Hoe meer mensen debatten en beraadslagingen op internet of televisie zien, hoe groter de behoefte wordt om de 'werkelijkheid van de schermpjes' in het echt te zien en mee te maken. Het Huis van de Democratie voorziet in deze behoefte. Mensen kunnen niet krachtiger met hun vooroordelen over 'de politiek' worden geconfronteerd dan wanneer ze zélf voor politieke dilemma's worden gesteld en wanneer ze direct van politici van vlees en bloed horen hoe zij politiek bedrijven en wat partij, fractie, coalitie of oppositie en media-aandacht voor henzelf betekenen.

---

¹ Zie bijvoorbeeld het rapport 'De staat van onze democratie 2006', Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2006.

2. Voor wie?

De democratie is van en voor ons allemaal, het Huis van de Democratie dus ook. Niettemin ligt het voor de hand aan bepaalde groepen meer aandacht te besteden. Iedere nieuwe generatie jongeren zal altijd weer moet leren wat de kern van democratie en rechtsstaat is, hoe het er in ons landsbestuur aan toegaat, welke politieke keuzen zij kunnen maken en welke mogelijkheden zij hebben om invloed uit te oefenen. Het ligt dan ook voor de hand om via het onderwijs aansluiting te zoeken bij de aandacht voor burgerschap en vakken als maatschappijleer en geschiedenis.

Voortgezet onderwijs

De in omvang en belang voornaamste doelgroep bestaat uit leerlingen van het voortgezet onderwijs, van het vmbo tot en met het gymnasium. Op langere termijn streeft het Huis van de Democratie ernaar dat iedere leerling van het voortgezet onderwijs ten minste eenmaal in zijn of haar schooltijd het Huis bezoekt. Een jaargang leerlingen telt ongeveer 195.000² personen. Op kleine schaal wordt deze doelgroep nu al bediend door het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) met de programma's van De Haagse Tribune. Deze activiteiten zullen binnen het Huis van de Democratie zowel wat betreft diversiteit van aanbod als wat betreft bezoekersaantal sterk worden uitgebreid.

De programmering van het Huis van de Democratie sluit aan bij de lesstof over democratie en politiek in de vakken geschiedenis en maatschappijleer. Het leergebied mens & maatschappij is in opkomst in de onderbouw, met name op het vmbo. Scholen mogen dat leergebied invoeren, het hoeft niet. Een van de kerndoelen luidt: 'De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn'. In het mbo worden in 2010 burgerschapscompetenties ingevoerd. Onder de burgerschapscompetenties vallen ook politieke burgerschapscompetenties. Daarbij is de kernopgave: 'De burger staat voor de opgave om enerzijds effectief deel te nemen aan lokale, nationale en Europese verkiezingen en te participeren in gemeentelijke besluitvorming en anderzijds om te gaan met overheidsinstanties en regelingen (regels, plichten, diensten, voorzieningen, bezwaarschriften etc). Dat gaat samen met de opgave om maatschappelijk als burger te participeren in een dubbele rol als consument en als coproducteur van het publieke en politieke domein. Dat wil zeggen als lid van de doelgroep van overheidsbeleid en als eigen stem bij het tot stand komen daarvan'.

Basisonderwijs

Leerlingen van de hoogste groepen in het basisonderwijs, kinderen van 11 en 12 jaar, zijn zeer ontvankelijk voor kennismaking met politiek als dat maar op een op hun leeftijd toegesneden, didactisch verantwoorde manier gebeurt. Projecten en onderzoek van onder anderen de Utrechtse hoogleraar Micha de Winter en ervaringen van het IPP met Kindergemeenteraden bieden daarvoor bouwstenen. Voor deze jongste doelgroep moeten speciale programma's worden ontworpen.

Docenten in opleiding

Speciale aandacht zal er zijn voor docenten. Niet alleen omdat zij de beginselen van de democratische rechtsstaat en de werking van de democratie behoren te kennen, maar ook omdat ze moeten weten waar en hoe hun leerlingen dit in de praktijk kunnen zien functioneren. Dit geldt voor docenten in het basisonderwijs, en in sterkere mate voor aankomende leraren maatschappijleer en geschiedenis. Het Huis van de Democratie zal dan ook nauw samenwerken met de beroepsverenigingen van docenten, de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLN) en de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting Nederland (VGN).

---

² In het schooljaar 2006-2007 bedroeg het aantal 14-jarigen in het voortgezet onderwijs 194.310 (CBS).

Andere doelgroepen

Een goed ingericht Huis van de Democratie oefent vanzelf aantrekkingskracht uit op andere bezoekers. Wie met het gezin door Den Haag wandelt wil tóch een keer naar binnen... De infrastructuur van dit op het onderwijs toegesneden Huis van de Democratie biedt ook mogelijkheden voor andere doelgroepen en activiteiten. 's Avonds, in weekenden en in schoolvakanties zullen er weinig onderwijsgroepen rondlopen in het Huis. Optimale benutting van geld en ruimte vergt programmering in deze relatief rustige perioden. Activiteiten voor andere doelgroepen kunnen ook inkomsten genereren. Daarbij geldt uiteraard het principe dat toegang tot de overheidsgebouwen in het hart van de democratie gratis is. Voor aanvullende programma's en dienstverlening zal wél een vergoeding worden gevraagd.

Voorbeelden van andere doelgroepen waarvoor specifieke programma's zouden kunnen worden samengesteld zijn:

- Studenten van hbo-opleidingen en universiteiten, bijvoorbeeld politicologie, bestuurskunde, rechten en journalistiek.
- Nieuwe Nederlanders, die een dag kennismaken met de Nederlandse representatieve democratie. Programma's kunnen worden ontwikkeld in samenwerking met maatschappelijke organisaties of in opdracht van gemeenten die een vervolgtraject aanbieden na afloop van inburgeringscursussen of na naturalisatie.
- Leden van politieke partijen als een voor de hand liggende doelgroep. Met politieke partijen en lokale politieke groeperingen zullen afspraken worden gemaakt teneinde hun achterbannen (verder) te scholen in het politieke handwerk.

Een aparte categorie vormen toeristen uit binnen- en buitenland, op bezoek in het historische centrum van Den Haag. Dit is de groep die momenteel bediend wordt door het Bezoekerscentrum Binnenhof. Een laagdrempelig meertalig bezoekerscentrum waar men zonder afspraak en op ruime tijden terecht kan is voor deze groep een vereiste.

Verder kan gedacht worden aan:

- Maatschappelijke organisaties en instellingen, waar programma's op maat voor worden gemaakt. Vrouwenorganisaties of ouderenbonden, agrariërs vanuit LTO Nederland of leden van RAI-Bovag, vakbondsleden of groepen Mkb-ers, jongeren van Scouting of leden van sportverenigingen: voor elke groep zijn invalshoeken denkbaar die een bezoek aan het Binnenhof de moeite waard maken.
- Bedrijven, overheden en instellingen die in het kader van deskundigheidsbevordering of een personeelsuitje kennis willen maken met de Haagse politiek, bijvoorbeeld door zelf een uitzending van Den Haag Vandaag te maken.
- Volksuniversiteiten en andere aanbieders van programma's die in het kader van volwasseneneducatie worden uitgevoerd.
- De omvangrijke gemeenschap van expats in Den Haag, doorgaans hooggeschoold en politiek zeer geïnteresseerd, voortdurend wisselend van samenstelling. Programma's voor deze groep moeten van hoog intellectueel niveau zijn. Expats vormen een draagkrachtige doelgroep en kunnen een zekere bijdrage leveren aan de inkomsten van het Huis.

3. Wat gebeurt er?

Bussen rijden af en aan: het Huis van de Democratie begroet gemiddeld 1000 bezoekers per dag, waaronder op drukke schooldagen rond de 750 scholieren. Vanuit het Huis van de Democratie maken zij op aantrekkelijke wijze kennis met de werking van het Nederlandse politieke stelsel. Ze zien met eigen ogen hoe besluitvorming plaatsvindt, ze kunnen in simulaties zélf ervaren hoe lastig het is om afwegingen te maken, zo veel mogelijk kunnen ze in gesprek gaan met volksvertegenwoordigers en/of bewindspersonen. Dat alles gebeurt op een actieve manier. Leerlingen kruipen in de rol van journalist, gaan op zoektocht door de stad, gaan in gesprek, maken een film of spelen een simulatiespel. Afhankelijk van doelgroep en simulatiemodel kan de nadruk liggen op het maken van afwegingen tussen tegenstrijdige belangen, de noodzaak van compromisvorming, omgaan met de druk van fractiediscipline, de botsing van functionarissen met verschillende verantwoordelijkheden, de gevolgen voor beleidskeuzen van partijprogramma's, de verhouding tussen visie of ideologie en programma, en zo verder.

De Nederlandse democratie staat in het Huis van de Democratie centraal, inclusief de historische en internationale context (Europa, VN) en het lokaal en provinciaal bestuur. Belangrijke bouwstenen zijn onder andere het programma De Haagse Tribune en de activiteiten van het Bezoekerscentrum Binnenhof. Het toekomstige aanbod zal meer variatie bieden. Sommige bezoekers brengen een kort bezoek aan een expositie, een deel van de scholieren zal de hele dag in en rond het Huis te vinden zijn, andere scholen zullen er voor kiezen een halve dag te komen of het bezoek te combineren met Panorama Mesdag, het Museon of andere attracties in de stad.

Naast de groepsprogramma's worden voor jongeren kleine en grotere bijeenkomsten georganiseerd, zoals evenementen van CoolPolitics³, scholieren- of studentenparlementen of debatwedstrijden. Sommige bijeenkomsten zijn openbaar, andere zullen beperkt toegankelijk zijn. De deelnemers daarvan zijn afkomstig uit de onderwijsgroepen die het Huis bezoeken, door selectie of loting. In het huidige programma van De Haagse Tribune wint één leerling een dagprijs. Eén van onze gesprekspartners suggereerde hiervoor een beperkt aantal plaatsen in de Ridderzaal op Prinsjesdag te reserveren. Andere mogelijkheden zijn gesprekken met bewindslieden of speciale rondleidingen. Door leerlingen van een groot aantal scholen tot dit soort activiteiten toe te laten heeft dit uitstraling naar heel Nederland (schoolkranten, lokale media enzovoort). Andere activiteiten dragen bij aan die landelijke uitstraling: het Huis biedt middelen aan voor voorbereiding op school of voor vervolgvacatures. Een simulatie van een raadsvergadering in het eigen gemeentehuis, zoals het IPP organiseert in het programma Wegwijs op het Gemeentehuis, vormt een mooie opmaat voor een bezoek aan het Huis van de Democratie.

Het Huis van de Democratie laat aan een breed publiek iets zien over de geschiedenis van de representatieve democratie in Nederland. Via panelen, touchscreenzuilen en filmbeelden krijgen bezoekers een beeld van de wording van het Nederlandse politieke stelsel. Doel is om bezoekers te laten zien dat democratie niet vanzelf spreekt, maar veroverd is, verworven werd en voortdurend nog aan veranderingen en bedreigingen onderhevig is. Daarnaast is er een ruimte voor kleine wisselende thematische presentaties, die het Huis van de Democratie niet altijd zelf maakt, maar vaak door andere instellingen en musea laat verzorgen.

Het Huis van de Democratie is een uitvalsbasis voor politiek-historische wandelingen en speurtochten door het gebied op en rond het Binnenhof. Ook fungeert het als het centrale boekingskantoor voor bezoeken aan tal van instellingen in Den Haag. Behalve de Eerste en Tweede Kamer moeten we hierbij denken aan de Raad van State, de Raad voor de Rechtspraak, de Kiesraad, het bureau van het Europees Parlement, de vertegenwoordiging van de Europese Commissie, het stadhuis en het provinciehuis en eventueel ministeries. Den Haag als

---

³ Coolpolitics (www.coolpolitics.nl) ontwikkelt 'projecten op plekken waar jongeren zijn en die te maken hebben met maatschappelijke betrokkenheid, kennis en zingeving.' Bekend zijn o.a. hun activiteiten op Lowlands en op MTV.

internationale stad van vrede, recht en veiligheid, met de bijbehorende internationale instellingen, zoals het Vredespaleis, zal, afhankelijk van de interesse van de bezoekers, hier zeker bij betrokken worden.

Het Huis van de Democratie zal uiteraard met een eigen nieuwsbrief en een eigen website (inclusief een onderwijsportal) breed publiciteit maken voor zijn programma's en mogelijkheden. Daarnaast zal het Huis, via zijn website en door de productie van educatief materiaal voor het voortgezet onderwijs, een belangrijke rol spelen in de informatieverbreiding en opinievorming over het politieke stelsel in Nederland en over politieke en maatschappelijke kwesties. Die functie wordt versterkt door het zoeken van samenwerking met sterke partners, die niet noodzakelijkerwijs deel uitmaken van het Huis van de Democratie, maar mogelijk wel in hetzelfde gebouw zijn gehuisvest (zie ook het hoofdstuk Kansen voor synergie).

Perscentrum

Media en politiek zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In de activiteiten van het Huis van de Democratie komt die relatie regelmatig aan bod. Hiervoor geldt ook dat er geen betere manier is om de rol van de media duidelijk te maken dan door bezoekers van nabij te laten zien en ervaren hoe de media werken. De vestiging van persconferentiezalen voegt daarom een extra dimensie toe aan het Huis van de Democratie. Het Huis wordt het toneel van perspresentaties, prijsuitreikingen en paneldiscussies. Er wordt dagelijks nieuws gemaakt: de hoofdrolspelers lopen er in en uit.

Het Huis van de Democratie zou een locatie bij uitstek voor radio- en tv-programma's zijn, zoals nu bijvoorbeeld in Dudok te vinden is. De vestiging van een radio- of televisiestudio draagt bij aan levendigheid en uitstraling.

Opinievorming door debat

Debat is een wezenlijk onderdeel van de democratie. Het bijwonen van politieke debatten of het deelnemen aan publieksdebatten draagt bij aan het beleven van democratie. Het Huis van de Democratie levert een bijdrage aan opinievorming bij een breed publiek door een platform te bieden voor politieke debatten. Het heeft daarvoor ook geschikte ruimtes. Den Haag kent een levendige debatcultuur, maar mist een goede, centrale locatie, zoals andere steden die wel hebben. In die lacune kan het Huis van de Democratie voorzien. Een deel van de activiteiten moet laagdrempelig genoeg zijn voor de scholieren die het Huis overdag bezoeken.

De combinatie van educatieve, opinievormende en mediale functies geeft niet alleen veel synergievoordelen, het levert ook een sterk totaalconcept op. De bekendheid en de attractiviteit van het Huis van de Democratie worden er bovendien sterk door vergroot.

Beeld van een dag in het Huis van de Democratie

Dinsdag 16 april 2013

Een mooie voorjaarsdag. Voor het Huis van de Democratie leveren de eerste bussen groepen scholieren af. Buiten geeft een elektronisch bord aan wat er vandaag te doen is:

- *Vmbo Zwolle zaal 3 t/m 8 Programma Ontdekkingsreiziger op het Binnenhof*
- *Havo Roermond zaal 9 t/m 12 Programma Politicus voor één dag*
- *Erasmianum Rotterdam Auditorium + zaal 14 t/m 19 Simulatiespel*
- *Plattelandsvrouwen Drenthe zaal 1 Ronde Politiek Den Haag*
- *Presentatie Van Scherrenburg 12.30 uur zaal 1*
- *Debat Politiek in de Nederlandse literatuur 20.00 uur Auditorium*

In de ontvangsthall is het om 9.00 uur al een drukte van belang. De dames uit Drenthe zijn plattelandsvroeg opgestaan en nu aan de koffie. Het vorig jaar hebben ze het Binnenhofprogramma gedaan. Nu willen ze meer van politiek Den Haag zien. Ze begeven zich naar zaal 1 voor de introductie op hun programma. Eerst zullen ze ontvangen worden bij het landelijke bureau van het CDA. Daar horen ze alles over belang, organisatie en activiteiten van politieke partijen. Daarna brengen ze een bezoek aan het Haagse stadhuis. Vervolgens wandelen ze naar het ministerie van VROM. Daar leren ze hoe een ministerie is georganiseerd en vertellen beleidsambtenaren over hun werk.

Leerlingen van het Erasmianum zijn ook rond 9.00 uur in de ontvangsthall verzameld. Ze bereiden zich voor op een dag Tweede Kamer spelen in het auditorium en omliggende ruimten. Om 9.30 uur worden ze ingedeeld in zes fracties, een kabinetsteam en een persteam. Ze gaan debatteren, moties indienen en uiteindelijk stemmen over een kabinetsvoorstel om mee te doen aan een VN-vredesmissie in Zimbabwe. De zeer inventieve persgroep weet het debat slim te sturen. Ook het belang van fractiediscipline wordt de deelnemers indringend duidelijk.

Iets voor 10.00 uur komen groepen scholieren uit Zwolle en Roermond binnen. De vmbo'ers worden ontvangen en bekijken een film over de werking van het parlement, die onderbroken wordt door vragen. Ze maken een opdracht aan de hand van de audiovisuele presentatie over ontwikkeling van de Nederlandse democratie. Hun opdracht wordt besproken en ze gaan spoorzoekend het Binnenhof op met de opdracht de gebouwen en hun functies in te tekenen. Na de lunch komt Kamerlid Van Asten (VVD) vertellen over haar werk in de Kamer. Met de school uit Zwolle is een gemeenteraadslid meegekomen; zij schuift aan bij dit gesprek. De groep vraagt honderd uit. Bij het bezoek aan de Eerste Kamer, die dan ook net vergadert, maakt vooral de zaal veel indruk. De voorlichter van de Eerste Kamer heeft er een mooi verhaal bij. Tot slot bezoekt de groep de zaal van de Tweede Kamer en een commissievergadering.

De havo-leerlingen volgen een intellectueel iets veeleisender programma. Ze maken onder begeleiding een schets van het politieke krachtenveld en een indeling in de opvattingen van politieke partijen via een politiek assenstelsel. Daarna spreken ze met europarlementariër Verburg (ChristenUnie) en bezoeken de Ridderzaal, de Eerste Kamer en de Tweede Kamerzaal. Een spel met de rollen van journalisten, Kamerleden en ministers besluit de middag.

Rond lunchtijd presenteert Wouke van Scherrenburg, voormalig politiek verslaggever van de NOS, haar nieuwe boek Uitgekookt. Tien jaar na Pim. Het wordt aangeboden aan Mat Herben, voormalig fractieleider van de LPF.

Rond 19.00 uur wordt het auditorium omgevormd van Tweede Kamerzaal tot debatruimte. Even later stroomt een in kunst en politiek geïnteresseerd publiek binnen om onder leiding van Joost Zwagerman te discussiëren over (het gebrek aan) politiek debat in de Nederlandse literatuur en op het toneel in de laatste twintig jaar.

4. Aantallen

Kort voor het zomerreces aanvaardde de Tweede Kamer een motie van het lid Schinkelshoek (30 996 nr 11), waarin werd uitgesproken dat 'iedere jonge kiesgerechtigde, alvorens voor de Kamerverkiezingen een stem uit te brengen, in principe een bezoek aan de Tweede Kamer moet kunnen brengen'. Alleen al die doelstelling is goed voor ongeveer 195.000 bezoekers per jaar. Inclusief andere groepen komt dat neer op 300.000 bezoekers per jaar.

We beginnen niet bij nul. Het Binnenhof trekt per jaar ruim 100.000 bezoekers. Ruim 35.000 mensen nemen deel aan het bezoekersprogramma van de Tweede Kamer; de publieke tribune wordt door ruim 31.000 mensen bezocht. Daarnaast ontvangen de fracties ruim 8.000 gasten. De Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof verwacht dit seizoen 50.000 bezoekers te kunnen halen. Door verbouwingen waren dat er de afgelopen jaren ongeveer 35.000. De Haagse Tribune van het IPP verwacht dit schooljaar uit te komen op 7.500 leerlingen en heeft er enkele tienduizenden op de wachtlijst staan. De gemeente Den Haag biedt naar verwachting zo'n 1.250 leerlingen het programma Beslist Den Haag aan, waarvan een deel ook onderdelen van het programma De Haagse Tribune volgt.

Bezoekerscijfers per jaar (huidige situatie)

Bezoekersprogramma Tweede Kamer	35.724
Publieke tribune en bezoekers van Kamerfracties	39.000
Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof	50.000
De Haagse Tribune (IPP) / Beslist Den Haag (gemeente Den Haag)	8.500

Mogelijk komen in deze cijfers in beperkte mate dubbeltellingen voor; ze kunnen niet zonder meer bij elkaar worden opgeteld. Niet van alle programma's is bekend wat het aandeel scholieren is. Een ruwe schatting is dat het totale aantal leerlingen dat het Binnenhof bezoekt ongeveer 40.000 bedraagt.

Niet iedereen zal in het Huis van de Democratie een even intensief programma volgen. Het huidige bezoekersprogramma van de Tweede Kamer duurt ongeveer een uur, het programma van De Haagse Tribune voor leerlingen ruim zes uur. Om 300.000 bezoekers per jaar aan te kunnen zal een gevarieerd programma-aanbod nodig zijn. Gemiddeld 1.000 bezoekers per dag zal op drukke dagen het dubbele aantal betekenen.

Voor het intensieve onderwijsprogramma (een halve of een hele dag) wordt de maximumcapaciteit geschat op 750 leerlingen, ofwel 30 klassen per dag. Het zal niet altijd even druk zijn. Uitgaande van 200 werkbare schooldagen per jaar zijn dat in totaal ongeveer 130.000 leerlingen die het intensieve programma volgen. Daarnaast zullen naar schatting 40.000 leerlingen een kort bezoek brengen: ze bekijken een film of een presentatie.

Als onderdeel van deze verkenning is aan ruim 200 docenten maatschappijleer en geschiedenis een vragenlijst voorgelegd, die door 83 respondenten is ingevuld. Verder zijn gesprekken gevoerd met de docentenverenigingen. Een groot deel van de ondervraagde docenten (92%) geeft aan jaarlijks met leerlingen naar Den Haag te willen komen. Het aantal leerlingen dat men mee wil nemen varieert van 20 tot 300, het gemiddelde ligt op bijna 100 leerlingen per docent. De docentenverenigingen geven aan dat voor scholen een bezoek gemakkelijker te organiseren is als er 100 à 200 leerlingen tegelijk kunnen gaan, enkele bussen vol. Onder de huidige omstandigheden is dat niet mogelijk. Bij docenten is het overheersende beeld dat het

op dit moment buitengewoon lastig is een plekje te veroveren. We kunnen veilig aannemen dat de vraag aanzienlijk groter is dan het huidige aantal bezoekers. Daarnaast kan de bestaande vraag verder gestimuleerd worden.

Gevraagd naar andere belemmeringen voor een bezoek aan Den Haag wijzen veel docenten op de kosten. Hoge reiskosten noemt 43% als belemmering, 24% vindt een toegangsprijs van € 5 een belemmering en zegt alleen te komen als het gratis is. Verder vindt 23% dat er door een dag Den Haag te veel lessen uitvallen. Slechts 1% zegt dat leerlingen er geen interesse voor zouden hebben.

Ten opzichte van de huidige bezoekersaantallen van de Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof en het bezoekersprogramma van de Tweede Kamer is door ruimere openingstijden en betere faciliteiten een groei te verwachten tot zeker 80.000 (algemeen publiek, buiten het onderwijs). Verder mag er van worden uitgegaan dat het Huis van de Democratie een positief effect heeft op de aantallen bezoekers op de publieke tribune.

Beoogde bezoekersaantallen

Educatieve programma's	130.000
Overige bezoeken van scholen	40.000
Individuele bezoekers en overige groepen	80.000
Bezoekers van Kamerfracties, publieke tribune en commissievergaderingen	50.000
Totaal	300.000

Met deze aantallen zullen de grenzen van het hanteerbare zijn bereikt. Het is bijvoorbeeld moeilijk denkbaar al deze leerlingen een gesprek met een politicus te laten bijwonen, zeker niet in kleine groepen. Een belangrijke voorwaarde is dat de instellingen rond het Binnenhof hun capaciteit voor rondleidingen en groepsbezoeken aanzienlijk vergroten. Dagelijks zullen rond de 1.000 mensen een aantal instellingen rond het Binnenhof willen bezoeken. Dat zal het nodige vergen van die instellingen! Het in het weekend openstellen van de Kamer voor bezoekers zou daar bijvoorbeeld aan kunnen bijdragen.

5. De omgeving

Het Huis van de Democratie zal samenwerken met tal van verwante instellingen en organisaties. Voor de uitvoering van de educatieve programma's is nauwe samenwerking met de beide Kamers en andere overheden en instellingen in Den Haag van cruciaal belang. In dit verband lijkt het voor de hand te liggen de activiteiten van de Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof in het Huis onder te brengen, evenals activiteiten van het IPP die binnen het concept passen, zoals De Haagse Tribune. De relatie tussen het Huis van de Democratie en het IPP moet zodanig zijn dat de activiteiten goed op elkaar aansluiten en elkaar wederzijds versterken. Andere activiteiten komen wellicht onder hetzelfde dak terecht, maar zullen een zelfstandige positie behouden, zoals internationaal perscentrum Nieuwspoor.

Voor de afbakening van het werkterrein en voor de inhoudelijke afstemming van activiteiten zijn goede relaties met andere organisaties van belang. Dit geldt uiteraard voor het Nationaal Historisch Museum (NHM). De representatieve democratie en de wording daarvan staan centraal in het Huis van de Democratie. De geschiedenis van Nederland op basis van de 50 canonvensters vormt de kern van het NHM. Gezamenlijk zullen ze een boeiend totaalbeeld opleveren van de democratische Nederlandse samenleving: het NHM in algemene zin, het Huis van de Democratie toegespitst op de onderdelen democratie en rechtsstaat. In het verlengde hiervan is afstemming met Anno wenselijk, maar bijvoorbeeld ook met de relevante docentenverenigingen, zoals de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) en de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting Nederland (VGN). Door nauwe samenwerking met Campus Den Haag van de Universiteit Leiden en met parlementaire documentatiecentra zal het Huis van de Democratie ook een nadrukkelijke brug slaan naar de wetenschap.

Door organisaties als CoolPolitics, Nieuwspoor, Campus Den Haag, de talrijke lokale debatinitiatieven in Den Haag, de Nederlandse Vereniging voor Debatcentra en debatcentra in andere steden kan mede invulling worden gegeven aan de debatfunctie binnen het Huis van de Democratie. Een positionering als dé plek voor het 'politiek discours' in brede zin is daarbij bepalend.

Het Huis van de Democratie is geen museum, maar zoekt wel samenwerking met musea, bijvoorbeeld door onderdak te bieden aan tijdelijke exposities van anderen of door bezoeken aan deze instellingen op te nemen in educatieve programma's. Mogelijke partners in de directe omgeving zijn het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek, inclusief hun gezamenlijke 'Verdieping van Nederland', het Haags Historisch Museum/de Gevangenpoort, het Museum voor Communicatie en het Koninklijk Huisarchief. Op audiovisueel gebied is samenwerking met het Instituut voor Beeld en Geluid wenselijk.

Het Rijksmuseum heeft bij herhaling aangegeven geïnteresseerd te zijn in aanwezigheid in Den Haag. Als duidelijke voorwaarde voor samenwerking geldt dat men alleen geïnteresseerd is in een centrale rol, met een beperkt aantal partners.

Met de gemeente en andere instellingen in Den Haag kan worden gewerkt aan de gezamenlijke positionering van Den Haag als het hart van de democratie en als een stad die het bezoeken waard is.

6. Het gebouw

Het Huis van de Democratie moet een toegankelijk en transparant gebouw zijn. Het moet een aantrekkelijk gebouw zijn, dat een breed publiek uitnodigt tot het brengen van een bezoek! Er is vooral veel ruimte nodig voor educatieve activiteiten. Grote groepen leerlingen zijn gelijktijdig in het gebouw, dat vergt adequate accommodatie. Bovendien zijn de ruimten voor verschillende doeleinden bruikbaar. In ieder geval zijn de volgende ruimten voorzien:

Ruime ontvangsthal, die niet uitpuilt als er een paar bussen bezoekers tegelijk aankomen, inclusief informatiebalie/receptie, garderobe en voldoende toiletten	400 m ²
Twintig ruimten van elk 100 m ² voor groepen van 30 personen, te combineren tot grotere zalen; Vergelijkbare ruimten zijn nu te vinden in het Museon	2000 m ²
Multifunctioneel auditorium met circa 250-300 zitplaatsen, voorzien van licht, geluid, projectie en een elektronisch stelsysteem; de zaal kan ook dienst doen als plenaire zaal voor simulaties van Tweede Kamervergaderingen	400 m ²
Ruimte voor interactieve presentaties van circa 200 m ² en voor tijdelijke exposities van circa 120 m ²	320 m ²
Filmzaal met circa 60 zitplaatsen	80 m ²
Lunchroom/kantine met eenvoudige keuken	300 m ²
Kantoorruimten, kamers voor directie en staf, vergaderruimten, toiletten, schoonmaak/onderhoudsruimte	300 m ²

Volgens deze eerste ruwe schatting zou het Huis netto 3800 m² beslaan. In deze raming is geen rekening gehouden met eventuele andere organisaties of activiteiten in het gebouw (zie de paragraaf Kansen voor synergie). Waar mogelijk kunnen ruimten gezamenlijk worden gebruikt, andere gebruikers zullen echter ook extra eigen ruimte nodig hebben.

7. De locatie

Alle betrokkenen zijn het er over eens dat het Huis van de Democratie gevestigd moet worden in de directe nabijheid, op loopafstand, van het Binnenhof. Deze eis geldt ook voor eventuele tijdelijke huisvesting.

De meest kansrijke locatie is de hoek Spui / Kalvermarkt: een locatie op een prominente plek in de stad, die zich bovendien leent voor het aanleggen van een ondergrondse verbinding naar de Tweede Kamer.

Op de hoek Spui / Kalvermarkt zou omstreeks 2013 een nieuw gebouw kunnen worden opgeleverd. Een rendabel gebouw op deze locatie zal zeker meer dan 10.000 m² moeten beslaan en te groot zijn om er alleen het Huis van de Democratie in onder te brengen. Op deze plek zullen dus meer 'bewoners' nodig zijn, met als nadrukkelijke voorwaarde dat het instellingen zijn die inhoudelijk aansluiten bij het Huis van de Democratie. In een volgende paragraaf wordt daarop nader ingegaan.

Over de locatie zijn verschillende andere suggesties gedaan. Binnen het kader van deze verkenning is naar deze vestigingsplaatsen geen nader onderzoek verricht en kunnen geen uitspraken worden gedaan over de haalbaarheid. Genoemd zijn onder meer:

- de huidige ambassade van de Verenigde Staten (Korte Voorhout)
- het Logement, Plein 23, thans in gebruik bij de Tweede Kamer, beschikt over een ondergrondse verbinding met de Tweede Kamer
- dependance BZK, Herengracht 17
- Plein 26, als startlocatie

8. Kansen voor synergie

Velen zien dat het Huis van de Democratie een rol kan spelen bij de positionering van de stad Den Haag als hét centrum van de democratie. Alle lagen van de democratie zijn er aanwezig: gemeente, provincie en het rijk, plus een bureau van het Europees Parlement en VN-instellingen. Dit biedt vele mogelijkheden voor samenwerking en synergie.

Een Huis van de Democratie lijkt nu op een gunstig moment te komen. In de omgeving van het Binnenhof dienen zich verschillende kansen aan voor de gezamenlijke huisvesting met instellingen die elkaar versterken.

- Perscentrum Nieuwspoor wens mogelijkheden voor uitbreiding en is serieus geïnteresseerd in gezamenlijke huisvesting met het Huis van de Democratie. Op de huidige locatie van Nieuwspoor zou de sociëteit dan kunnen uitbreiden. In een ander gebouw wil men een nieuw en modern perscentrum realiseren.
- De Tweede Kamer heeft behoefte aan een betere publieksingang. Door de toegenomen beveiliging vormt de ingang aan de Lange Poten een problematische flessenhals. Een ondergrondse passage vanuit een ander gebouw zou hiervoor een oplossing kunnen zijn. Veiligheidsvoorzieningen kunnen dan ook op een efficiënte manier worden ingericht.
- Ook het Museum voor Communicatie overweegt te verhuizen naar een locatie in het centrum van Den Haag. Het museum beschikt op de huidige locatie over 4.000 m², waarvan 2.200 m² publieksruimte. De hoek Spui / Kalvermarkt ziet men als een aantrekkelijke optie.
- RTV-West verkent toekomstige opties voor huisvesting en ziet het Huis van de Democratie op de hoek Spui / Kalvermarkt als één van de aantrekkelijke mogelijkheden. In totaal beschikt de omroep nu over 4.000 m². Bij volledige vestiging in het centrum is voldoende parkeerruimte voor eigen voertuigen en voor de auto's van ruim honderd medewerkers een voorwaarde. Andere opties zijn een radiostudio (maximaal 100 m²) of zelfs een tv-studio (enkele honderden vierkante meters) in het Huis van de Democratie te vestigen.

Voor elk van deze opties geldt dat het kan bijdragen aan efficiënte bedrijfsvoering, in de vorm van gezamenlijke voorzieningen zoals zalen (gebruik op verschillende tijdstippen), catering/kantine, toiletten enzovoort. Maar het moet zeker geen onafhankelijk bedrijfsverzamelgebouw worden. Het criterium voor de keuze van medebewoners is dat het een inhoudelijke meerwaarde oplevert. Bezoekers van het Huis van de Democratie zien hoofdrolspelers op persconferenties langskomen, kijken door een glazen ruit een radiostudio in of kunnen blijven voor het bijwonen van een televisie-uitzending. Met het Museum voor Communicatie kunnen (tijdelijke) exposities op het raakvlak van democratie en communicatie worden gerealiseerd. Studio's kunnen ook worden gebruikt om bepaalde bezoekersgroepen zelf programma's te laten maken, mediatraining te verzorgen enzovoort.

Betere samenwerking en het verschuiven van activiteiten maakt het ook mogelijk bestaande locaties beter te benutten of te gaan gebruiken op een manier die daar inhoudelijk beter op aansluit. De kelder van de Ridderzaal kan geheel worden gewijd aan de historie van dat gebouw als die ruimte niet langer nodig is om daar de receptie, het kantoor en de filmzaal van de Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof te huisvesten. Vanuit de bankjes van de oude Tweede Kamer (Klompézaal) kunnen historische debatten in die oude zaal te zien zijn. Bestaande maquettes van het Binnenhof kunnen een prominente plaats in het Huis krijgen.

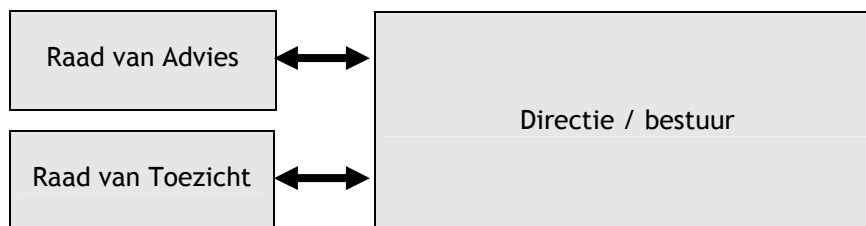
Van belang is dat het gebouw open en toegankelijk blijft, waarbij de oorspronkelijke plannen voor het Kamergebouw van Pi de Bruijn als inspirerend voorbeeld gelden. De beveiliging van de Kamer begint niet eerder dan nodig is: pas als men (mogelijk vanuit het souterrain van het gebouw) het Huis verlaat en de Kamer betreedt.

Om de verbinding met de stad te benadrukken zou de gemeente een vloeiende aansluiting tussen het gebouw en de openbare ruimte moeten realiseren in de vorm van gemarkeerde wandelroutes, objecten of plaquettes die verwijzen naar belangrijke momenten of gebouwen in relatie tot democratie en geschiedenis, een Trottoir van de Democratie (namen, gebeurtenissen) of een Grondwetpad.

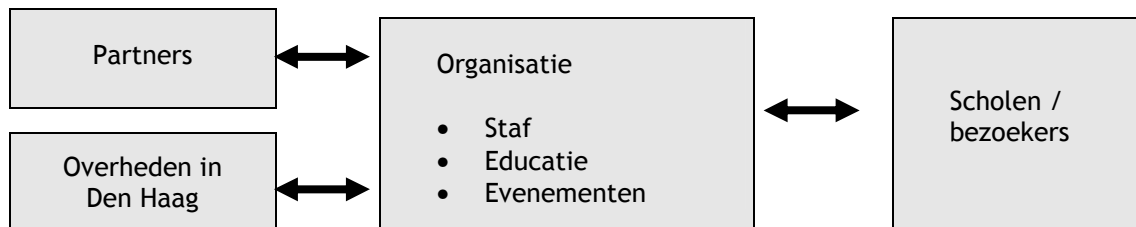
9. Organisatie

Vrijwel alle betrokkenen zijn van mening dat het Huis van de Democratie een zelfstandige rechtspersoon moet zijn, op afstand van de overheid. Het is nadrukkelijk geen voorlichtingsdienst van de overheid; politici moeten zich evenmin met de dagelijkse gang van zaken bemoeien.

Er moeten uiteraard voldoende waarborgen zijn voor de kwaliteit en de onpartijdigheid van het aanbod en voor de financiële verantwoording. Bij het verlenen van subsidie zullen voorwaarden moeten worden gesteld aan de inrichting van de organisatie. Een gangbaar model is een stichting met een directeur/bestuurder en een Raad van Toezicht. Daarnaast ligt het voor de hand een Raad van Advies in het leven te roepen, waarmee ook het inhoudelijke en wetenschappelijke toezicht is geregeld.

De organisatie zal nauw samenwerken met tal van partners, waarbij de instellingen rond het Binnenhof een bijzondere plaats innemen. Voor coördinatie en afstemming zal zeer regelmatig overleg nodig zijn. Dit overleg en het contact met bijvoorbeeld docenten en andere gebruikers vormt onderdeel van de dagelijkse werkprocessen.

10. Kosten

De ontvangst van grote groepen scholieren, van wie velen een groot deel van de dag in of rond het Huis van de Democratie verblijven, vergt veel ruimte en personele inzet: op schooldagen gaat het om twintig tot dertig groepen leerlingen. Het gebouw en de educatieve staf vormen dan ook de grootste kostenposten. Voor het gebouw wordt uitgegaan van huur. Wel zijn daarnaast investeringen voorzien van € 2 miljoen, te financieren met vreemd vermogen. De onderstaande raming is opgesteld op basis van het prijspeil 2008.

LASTEN

Management	2 FTE	
Ondersteuning (secretariaat, administratie, planning)	5 FTE	
Facilitair (ICT, onderhoud, toezicht, receptie, schoonmaak)	7 FTE	
Publiciteit & marketing	3 FTE	
Groepsbegeleiders	25 FTE	
Educatieve dienst en webredactie	6 FTE	
	48 FTE	€ 2.470.000
Gebouw, huur en overige huisvestingslasten (ca. 3800 m ² netto, voor het Huis van de Democratie, mogelijk als onderdeel van een groter gebouw)		€ 1.540.000
Specifieke kosten (simulaties, software, audiovisuele producties, lesmateriaal, internet, enz.)		€ 1.200.000
Kantoorkosten en algemene kosten		€ 565.000
Afschrijvingen en financiële lasten		€ 325.000
<hr/>		
Totaal		€ 6.100.000

BATEN

Entreegelden		€ 480.000
Zaalverhuur, horeca, verkoop producten		€ 270.000
Projectsubsidies en sponsoring		€ 350.000
Overige inkomsten		€ 50.000
Structurele exploitatiesubsidie		€ 4.950.000
<hr/>		
Totaal		€ 6.100.000

Financiering

Gezien het nationale karakter van het Huis van de Democratie zijn velen van mening dat de rijksoverheid een exploitatiesubsidie moet verlenen. Daarbij wordt vooral gekeken naar de minister van BZK. Hoewel het totaal aan middelen uit een aantal departementsbegrotingen afkomstig kan zijn, is het wenselijk om één ministerie als subsidieverlener te laten optreden en met het toezicht te belasten. Bij de begrotingsbehandeling van AZ gaf de minister-president op 10 oktober jl. aan dat 'de minister van BZK op dit punt een eerste verantwoordelijkheid [heeft], omdat het haar vakdepartement betreft'.

Als het gaat om medefinanciering zien velen ook een rol voor het ministerie van OCW, vanwege de aandacht voor burgerschap in het onderwijs. Bij de viering van 5 mei wordt het begrip vrijheid gekoppeld aan democratie en rechtsstaat. Tegen die achtergrond is betrokkenheid van de Eenheid Oorlogsgetroffenen en Herdenking Tweede Wereldoorlog van het ministerie van VWS denkbaar. De verbinding tussen democratie en rechtsstaat brengt ook het ministerie van Justitie in beeld. Programma's voor nieuwe Nederlanders zouden interessant kunnen zijn voor de minister voor Wonen, Wijken en Integratie. Ten slotte heeft het Tweede Kamerlid Heijnen op 10 oktober jl. bij de begrotingsbehandeling aan de orde gesteld dat hij ook een rol ziet voor Algemene Zaken, 'als verantwoordelijke voor de rijksvoorlichting'.

De gemeente Den Haag zou volgens velen in ieder geval een grote rol moeten spelen bij de realisatie van een gebouw en daaraan dus ook in financiële zin moeten bijdragen, in welke vorm dan ook. Op langere termijn voorziet de gemeente zelf geen verantwoordelijkheid voor dekking van exploitatielasten, hooguit kan sprake zijn van 'incidentele bijdragen'.

Van verschillende kanten wordt gesuggereerd te kijken naar sponsoring, fondsen en Europese subsidies. Deze opties vergen zorgvuldig onderzoek, maar worden door de opstellers van dit document niet als zeer kansrijk gezien. In het algemeen zijn particuliere geldschietters zeer terughoudend bij projecten op het terrein van politiek en democratie. In een eerder gesprek over het programma De Haagse Tribune verklaarde de directeur van de Stichting DOEN dit type activiteiten te zien als 'bij uitstek een verantwoordelijkheid van de rijksoverheid'. Europees geld is denkbaar voor activiteiten met als invalshoek Europa, niet voor de kernactiviteiten waarin het functioneren van de Nederlandse democratie centraal staat.

Van de bezoekers van buiten het onderwijs zal voor sommige activiteiten een eigen bijdrage worden gevraagd. De Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof ontvangt nu per bezoeker gemiddeld € 6. In de ramingen kunnen we er vanuit gaan dat ten minste 80.000 bezoekers dat bedrag zullen betalen.

De educatieve ruimten kunnen 's avonds, in het weekend en in schoolvakanties worden verhuurd. Overige inkomsten worden onder andere gehaald uit het verpachten van de horecafuncties, sales, verhuur van andere ruimten en incidentele subsidies.

11. Van start

De eerste steen van het Huis kan morgen worden gelegd. Of eigenlijk ligt die er al: bestaande activiteiten kunnen onder de noemer van het Huis van de Democratie worden gebracht. Vanuit een netwerk van gebouwen c.q. instellingen rond het Binnenhof kunnen de activiteiten bijna direct van start gaan. Het is wel van belang om bij die start in grote lijnen duidelijkheid te hebben over het doel: waar groeien we naartoe?

Huidige situatie

	Personeel	Bezoekers	Budget
Structurele activiteiten: rondleidingen			
Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof	2 FTE	50.000	€ 250.000,-
Tweede Kamer	ca 4 FTE	35.000	
Op basis van tijdelijke financiering 2007			
De Haagse Tribune (IPP) / Beslist Den Haag (gemeente)	3 FTE	8.500	€ 320.000,-

De Haagse Tribune van het IPP is één van de bouwstenen voor dit groeimodel. Verschillende andere instellingen hebben zich bereid verklaard aan dit groeimodel mee te werken. Een urgent knelpunt is de huisvesting van groepen scholieren. Op termijn van ongeveer een half jaar kan dat worden opgelost door tijdelijke ruimte te huren. Voor opschaling van de bestaande programma's op korte termijn zijn ten minste vier ruimtes, een grotere zaal en enkele werkplekken nodig. In totaal ongeveer 400 m². De komende jaren kan vanuit dit tijdelijke gebouw worden gewerkt aan de gestage uitbreiding van de bestaande activiteiten, aan afstemming en integratie van die activiteiten en aan de ontwikkeling van nieuwe concepten. Parallel daaraan loopt de ontwikkeling en invulling van een nieuw gebouw.

Bij de samenstelling van dit document zijn de mogelijkheden verkend voor huisvesting op korte termijn. Daarbij zijn op loopafstand van het Binnenhof twee geschikte panden gevonden die vanaf de zomer 2008 voor een periode van vijf jaar kunnen worden gehuurd, mits daarover op korte termijn besluitvorming plaatsvindt.

	Activiteiten	Realisatie Huis
Fase 1 (t/m juni 2008)	Uitbreiding De Haagse Tribune vanuit HHM en extra zaalruimte, één werkplek in Den Haag.	Nadere uitwerking plannen, aanstellen kwartiermaker
Fase 2 (vanaf september 2008)	Uitbreiding naar tijdelijk Huis van de Democratie (ca. 400 m ²). Afstemming en integratie van bestaande activiteiten. Geleidelijke groei.	Vorbereiding bouw Ontwikkeling nieuwe concepten en activiteiten
Fase 3 (vanaf 2013)		Opening Huis

Begroting 2009

Deze begroting is gecalculeerd op basis van een te huren gebouw van ongeveer 400 m² met vier educatieve ruimtes en daarnaast gebruik van één à twee ruimtes in het Haags Historisch Museum. De capaciteit groeit dan tot 120 leerlingen per dag of ongeveer 25.000 op jaarbasis. Niet alle kosten houden rechtstreeks verband met de programma's voor deze leerlingen; een deel heeft betrekking op ontwikkeling op de langere termijn. Kosten in dit overzicht zijn geraamd op basis van prijspeil 2008.

Huisvesting € 125.000
- Huur € 75.000
- Overige huisvestingskosten € 50.000

Personeelskosten € 500.000
- Management, planning, educatie, ontwikkeling 4 FTE
- Groepsbegeleiders 6 FTE (grotendeels oproepkrachten)

Specifieke kosten € 300.000
(simulaties, software, audiovisuele producties, lesmateriaal, internet, evaluatieonderzoek, enz.)

Kantoorkosten en algemene kosten € 125.000
(incl. marketing en PR)

Totaal € 1.050.000

Baten uit o.a. zaalverhuur en verkoop producten € 50.000

Saldo (exploitatiesubsidie) € 1.000.000

Meerjarenraming

Tijdelijke huisvesting kan beschikbaar zijn vanaf de zomer 2008, zodat op basis van deze begroting gewerkt kan worden vanaf 1 juli 2008. De eerste helft van 2008 loopt het programma De Haagse Tribune op de huidige basis door.

Uitgaande van ingebruikname van een definitief gebouw in 2013, kunnen de activiteiten tot die tijd geleidelijk groeien en verder worden ontwikkeld. In 2010 kan het aantal leerlingen verder groeien, zij het niet onbepaald. Naarmate er meer ervaring is met de programma's zullen ruimtes efficiënter worden benut, zullen programma's worden ontwikkeld die een minder groot beslag op de ruimte leggen enzovoort. Daarnaast zullen in de jaren 2010-2012 kosten worden gemaakt voor de ontwikkeling van de programmering op langere termijn en de voorbereiding van de inrichting van het definitieve gebouw. In welk tempo het budget in deze tussenliggende periode zal groeien is mede afhankelijk van de groei van het aantal bezoekers, van politieke besluitvorming over de inhoud van de plannen en van de feitelijke oplevering van een gebouw.

	Prijspeil 2008	Indexering 2%
2008	€ 500.000	
2009	€ 1.000.000	€ 1.020.000
2010 - 2012	Groeitempo nader te bepalen	
2013	€ 4.950.000	€ 5.465.200

Bijlage 1

Meningen

Tijdens de voorbereiding van dit visiedocument zijn gesprekken gevoerd met zo veel mogelijk direct betrokkenen en belanghebbenden (zie bijlage 4: lijst met gesprekspartners). Daaruit is duidelijk geworden dat er brede steun voor het plan bestaat. Voor zover mogelijk zijn de opvattingen verwerkt in het document. Hieronder enkele kernpunten.

Rond het Binnenhof

De voorzitters van beide Kamers geven aan een Huis van de Democratie van harte te ondersteunen. Mevrouw Timmerman-Buck heeft al eerder initiatieven ondernomen om de 'Binnenhofbewoners' op dit punt beter te laten samenwerken. Zij hecht er grote waarde aan 'alles op en rond het Binnenhof voor een groot publiek te ontsluiten' en vindt dat daaraan veel meer aandacht moet worden besteed dan nu het geval is. Ook de Tweede Kamer streeft naar sterke groei van het aantal bezoekers, van de huidige 100.000 naar 300.000 per jaar. Daarvoor ontbreken nu ruimte en faciliteiten. 'Het is fysiek onmogelijk om hier elk jaar grote aantallen jongeren te ontvangen. Dat kan niet, want ik zit al aan mijn taks wat betreft de ontvangst van groepen, met alle beveiligingsvoorwaarden die wij nu hebben. (...) Dat levert vreselijk veel problemen op, dus ik moet op den duur een nieuwe ingang hebben,' aldus Kamervoorzitter Verbeet tijdens een notaoverleg over de Raming der Tweede Kamer op 2 juli jl.

Kamerleden

Zoals afgestemd met de opdrachtgever en de griffie van de Vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken zijn geen gesprekken gevoerd met leden van de Tweede Kamer. Wel is duidelijk dat er binnen de Kamer brede steun is voor het initiatief. Op 16 oktober aanvaardde de Kamer de motie-Heijnen (31 200 III nr 6), waarin het kabinet wordt verzocht 'nog dit jaar een plan van aanpak te doen opstellen voor de realisatie van een 'Huis van de Democratie'.' Met uitzondering van de PVV en het lid Verdonk steunden alle fracties de motie. Verschillende Kamerleden hebben zich in en buiten de Kamer over het plan uitgelaten. De indiener van de motie lichtte zijn plan ook regelmatig inhoudelijk toe:

'De Nederlandse rechtsstaat, onze democratie vergt permanent onderhoud. Dat kan via het onderwijs, de (publieke) omroep en nog op veel meer manieren. Maar dat moet in ieder geval door het Binnenhof en alles wat daar in en om gebeurt en alles wat daaraan vooraf is gegaan voor een breed publiek in Den Haag toegankelijk te maken. Noem het "het Huis van de Democratie". En begin bij de tienduizenden VMBO-scholieren die nu al jaarlijks de Gevangenpoort bezoeken en bij de meer dan 100.000 bezoekers aan het parlement.'
(Binnenhofblog Pierre Heijnen, 21 augustus 2007)

'(...) kennis van de werking van onze parlementaire democratie, de Staten-Generaal en de regering, de Hoge Colleges van Staat, de manier waarop wetten worden gemaakt, de manier waarop meningsverschillen in de samenleving hier in het parlement aan de orde komen, die kennis moet in de samenleving op een hoger plan worden gebracht. Die kennis wordt in onze samenleving steeds minder als vanzelf overgedragen. Daarin moet de overheid investeren. Het Huis van de Democratie kan hierin een belangrijke rol spelen.'
(Bij de begrotingsbehandeling van AZ op 10 oktober 2007).

Andere Kamerleden vielen hem bij:

'Het lijkt me goed als zo'n Huis van de Democratie in Den Haag komt. Het parlement heeft al vaak mensen op bezoek, maar eigenlijk vind ik dat elke jongere en elke Nederlander er geweest moeten zijn. Zo'n Huis van de Democratie is een aanvulling.'
(Ronald van Raak, Tweede Kamerlid voor de SP, in Den Haag Centraal, 12 oktober 2007)

'Er moet snel een kloek, stevig Huis van de Democratie komen. Waar het nu om gaat is dat we de losse eindjes aan elkaar moeten knopen. Dit loopt al heel lang. En het is in het belang van Den Haag en van de democratie dat het er snel komt.'

(Jan Schinkelshoek, Tweede Kamerlid voor het CDA, in AD/Haagsche Courant, 20 september 2007)

Ministeries

Vertegenwoordigers van het ministerie van OCW zijn positief over activiteiten die aansluiten bij het Binnenhof, vooral voor scholieren. Ze benadrukken tegelijkertijd dat er geen overlap moet zijn met het Nationaal Historisch Museum en dat het ministerie geen middelen beschikbaar heeft.

Bij het ministerie van VWS is het aanknopingspunt de *herinnering* aan de Tweede Wereldoorlog en hoe je die vormgeeft. De slachtoffers zijn er straks niet meer, de naoorlogse generatie is nooit bevrijd. Hoe vieren we vrijheid; dáár zit de aansluiting.

Docenten

Docenten geschiedenis en maatschappijleer zijn vanuit verschillende invalshoeken enthousiast over een Huis van de Democratie. Volgens een woordvoerder van de docenten maatschappijleer moet het gaan om het 'zien en ervaren van het democratisch proces, met als kenmerken *geven en nemen* en naar elkaar *luisteren*. Na voorbereiding in de klas, moet een bezoek aan Den Haag vooral om de *beleving* gaan. Denkbaar is een simulatie van een Kamerdebat, waarbij *verschillende* scholen of *verschillende* groepen van dezelfde school het tegen elkaar opnemen.' De woordvoerder van de docenten geschiedenis onderschrijft dit: 'het Huis van de Democratie moet geen 'museumpje' worden; de *beleving* moet centraal staan. In het programma moet ook aandacht komen voor de geschiedenis van de rechtsstaat', voor het Huis een belangrijk aanknopingspunt in het lesprogramma van geschiedenis.

In het via internet uitgevoerde panelonderzoek onder docenten komen vergelijkbare geluiden naar voren. 'U moet rekenen dat onze leerlingen Amsterdam West amper uitkomen. Om dan in de Tweede Kamer op de tribune te mogen zitten is voor velen een unicum.' 'Ontmoeting met Kamerleden is erg belangrijk om erin te hebben.' 'Voor mijn leerlingen is het het allerbelangrijkste dat zij de Tweede Kamer bezoeken.' 'De leerlingen moeten te zien krijgen hoe je als burger invloed uit kan oefenen en ook wat de consequenties zijn van niet participeren.'

Daarnaast komen de huidige beperkingen vaak terug: 'Capaciteit verhogen!!! Ik probeer al tijden een plekje te krijgen, maar het lukt telkens niet...'

Bijlage 2

IN HET BUITENLAND

Duitsland: Bundestag Besucher Program

www.bundestag.de/interakt/besucherinfo/

Algemeen programma voor bezoekers, programma's op maat en verschillende projecten, als Jugend und Parlament. Interessant is onder meer het simulatieproject Planspiel voor jongeren, een simulatiespel over politieke besluitvorming dat twee keer per week, 116 keer per jaar wordt gespeeld. Circa 2.500 jongeren tussen 14 en 18 jaar doen er aan mee. Coördinatie door twee vaste krachten in deeltijd. Uitvoering is in handen van getrainde oproepkrachten uit de pool van de Besucherdienst. Voor de per simulatie benodigde drie lokalen worden ruimten door de Bundestag beschikbaar gesteld. Het budget voor dit simulatieprogramma is € 100.000.

Doel	Laten zien hoe volksvertegenwoordiging werkt, de bijzondere architectuur van het Bundestag-gebouw laten zien en specifieke doelgroepen (m.n. jongeren) laten ervaren wat de voorwaarden en mechanismen zijn van parlementair-democratische politieke besluitvorming.
Bezoekers	Programma's Besucherdienst ca. 1 miljoen. Het gebouw (de beroemde koepel) ca. 2 miljoen.
Ruimte	Zalen en lokalen van de Bundestag
Formatie	38 fulltime medewerkers; 50 vrijwilligers en betaalde oproepkrachten, waarvan er 27 (meest studenten) dienst doen als gids.
Budget	€ 5 miljoen per jaar, exclusief huisvesting.

België: Knooppunt Democratie

www.knooppuntdemocratie.be

Project van de Koning Boudewijnstichting (KBS-FRB). Het wordt uitgevoerd vanuit het BELlevue museum door de Educatieve dienst van dat museum. BELlevue, het nationaal historisch museum van België, is ook een project van de KBS-FRB.

Doel	Educatief programma bieden over parlementaire democratie voor leerlingen tussen 10-18 jaar. Nederlands-, Frans- en Duitstalige programma's. Centraal in programma staat bezoek aan het federale parlement of aan een van de parlementen van de gewesten.
Bezoekers	ca. 3.000.
Ruimte	2 leslokalen, computerkamer, kantoorruimte in BELlevue museum.
Formatie	4 educatieve medewerkers, 2 Nederlands- en 2 Franstalige en ondersteuning vanuit staf museum en KBS.
Budget	€ 150.000. Dit is exclusief huisvesting en loonkosten voor de 4 educatieve medewerkers, gedragen door het ministerie van Onderwijs.

Norwegen: Mini Tinget www.tinget.no

Project van het Parlement te Oslo. Programma's worden aangeboden in vijf verschillende talen.

Doel	Educatief programma bieden over parlementaire democratie voor leerlingen tussen 12-18 jaar. Centraal in programma: interactief rollenspel waarin leerlingen leden zijn van het parlement.
Bezoekers	ca. 8.000.
Ruimte	2 verdiepingen 600 m ²
Formatie	2 projectbegeleiders, 6 medewerkers.
Budget	17 miljoen kronen (ca. € 2,2 miljoen) investering. ca. 1 miljoen kronen (ca. € 125.000) exploitatiebudget, exclusief kosten voor huisvesting en loonkosten. Rijkssubsidie.

Zweden: Democracy workshop

Doel	Educatief programma bieden over parlementaire democratie voor leerlingen tussen 12-18 jaar. Centraal in programma: leerlingen doen actief mee aan een workshop, leren hoe de besluiten democratisch genomen worden en wat de rol is van een parlementslid.
Bezoekers	ca. 4.000.
Ruimte	1 ruimte van 300 m ²
Formatie	5 educatieve medewerkers, 5 freelance medewerkers.
Budget	ca. € 600.000 per jaar, exclusief huisvesting. Rijkssubsidie.

Verenigde Staten: Capitol Visitor Center www.aoc.gov/cvc

Nieuw gebouw voor het bezoekerscentrum van het parlement, in gebruik vanaf einde 2007.

Doel	Burgers betrekken bij hun volksvertegenwoordiging door inzicht te geven in het wetgevingsproces, de werking en de geschiedenis van het Congres. Dit d.m.v. grote, interactieve expositie van geschiedenis van Congres, videopresentaties en bezoek aan Huis, Senaat en Bibliotheek.
Bezoekers	ca. 3 miljoen.
Ruimte	193.000 m ²
Formatie	Enkele honderden medewerkers.
Budget	Investeringsbudget van 2000-2007: ca. \$ 555 miljoen Exploitatiebudget: ca. \$ 50 miljoen.

Bijlage 3

Bezoekersstromen in Den Haag

Democratie / Binnenhof (seizoen 2007-2008)	
Bezoekersprogramma Tweede Kamer	35.724
Publieke tribune en bezoekers van Kamerfracties	39.000
Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof	50.000
De Haagse Tribune (IPP) / Beslist Den Haag (gemeente Den Haag)	8.500
Musea in het centrum van Den Haag (2006)	
Haags Historisch Museum	33.418
Gevangenpoort	49.893
Mauritshuis	265.000
Museum voor Communicatie	48.000
Escher in het Paleis	72.000
Letterkundig Museum	28.000
Panorama Mesdag	160.000
Enkele nabijgelegen culturele instellingen (2006)	
Dr. Anton Philipszaal	88.000
Lucent Danstheater	80.000
Koninklijke Schouwburg	92.000
Diligentia	79.000
Theater aan het Spui	58.000
Filmhuis Den Haag	112.000

Bronnen: Haags Uitburo (onderdeel van Den Haag Marketing), Jaarverslag Haags Historisch Museum, Museum voor Communicatie, Tweede Kamer en Instituut voor Publiek en Politiek.

Bijlage 4

Gesprekspartners

1. De heer H.W. Bakker, directeur Bedrijfsvoering, Financiën en Organisatie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, mede namens de voorzitter van de Tweede Kamer
2. De heer drs. W.J. Deetman, burgemeester van Den Haag
3. De heer drs. M. van Egdom, bestuurslid van de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting Nederland (VGN)
4. Mevrouw S. Eskens en de heer P. de Stefano van de Stichting CoolPolitics te Amsterdam
5. Mevrouw C.A. van Herwaarden-Canneman en de heer A.E.H.L. Burgers van den Bogaert, respectievelijk secretaris en vice-voorzitter van de Stichting Huis van de Democratie te Den Haag
6. De heer mr. R.J. Hoekstra, lid van de Raad van State te Den Haag
7. Mevrouw drs. P. Huitsing, directeur Eenheid OHWII (Oorlogsgetroffenen en Herdenking Tweede Wereldoorlog) bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)
8. Mevrouw drs. J. Klijnsma en de heer dr. Th.A.H. de Nijs, respectievelijk wethouder Financiën & Cultuur en bestuursadviseur van de gemeente Den Haag
9. Mevrouw drs. J.A. van Kranendonk, directeur-generaal Cultuur bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)
10. De heer G. Milo, directeur van RTV West te Den Haag
11. De heer drs. A. Pormes, voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM)
12. De heer mr. M.N. Prinsen, programmamanager Democratie bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)
13. Mevrouw drs. G.P.M. Scholte, plv. directeur Cultureel Erfgoed bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)
14. Mevrouw mr. Y.E.M.A. Timmerman-Buck en de heer mr. G.J.A. Hamilton, respectievelijk voorzitter en griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal
15. De heer prof. dr. J. Vaessen, directeur van het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem (telefonisch)
16. Mevrouw I. Vellekoop en mevrouw F. van Rossum van de Stichting Bezoekerscentrum Binnenhof
17. Mevrouw drs. A. Visser, directeur van het Haags Historisch Museum
18. De heer prof. dr. J. de Vries, wetenschappelijk directeur Campus Den Haag van de Universiteit Leiden
19. De heer drs. M. van Weezel en de heer S. Veenendaal, respectievelijk bestuurslid en manager van Stichting Internationaal Perscentrum Nieuwspoor te Den Haag
20. De heer T. Yocarini, directeur van het Museum voor Communicatie te Den Haag
21. De heer dr. K. Zandvliet, hoofdconservator geschiedenis bij het Rijksmuseum te Amsterdam (telefonisch)

Burgemeester mevrouw P.C. Krikke en wethouder mevrouw drs. R. Weeda van de gemeente Arnhem konden geen tijd vrijmaken voor een gesprek of het invullen van een vragenlijst.